

PULA IMVULA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

NOFEMERE
2015

ŠATEE, balemi ba Grain SA!
ŠATEE, seholophha sa Tlhabollo
ya Balemi sa Grain SA!

Gapeape balemi ba ile ba kgobokana Mangaung (Bloemfontein) ba etšwa mafelong a Afrika-Borwa ka bophara. Ba bantši ba be ba apere diaparo tša bona tša setšo tša mebalabala, mme ba be ba tlie go itiša mmogo, go tumiša tšwelopele le dikenyo tša mphufutšo wa difahlego tša bona, le go bina katlego ya bona.

E be e le LETŠATŠI LA NYAKALALO go badirišani ba Grain SA le maloko a lenaneo la Tlhabollo ya Balemi la Grain SA – gape le letšatši la go tumiša tšwelopele ya motheong (*progress at grass-roots*) ye e hlolwago ke

go šoma ka maatla ga banna le basadi ba ba ikemišeditšego go lema mašemo a bona ka boineelo go tšweletša dijo tša go fepa ba malapa a bona le setšhaba sa bona.

Tikologong ya lefelo la moletlo wo go be go kwa-gala mešito ya go thabiša ya baraloki ba mmino wa "marimba" le mantšu a bao ba bego ba dumediša bagwera ka thakgalo. Bohle ba ile ba amogelwa ka teye le ditapološi ke moka ya ba nako ya go kwa ditaba tše bose tša tsebišo ya baphadišani ba mafelelo le bafenyi legorong le lengwe le le lengwe go a mararo: Molemelabiphedišo wa Ngwaga, Moleminyane wa Ngwaga, le Molemelakgwebo wa Mohlamofsa wa Ngwaga. Balaoladilete,

Kgatišopaka ya Grain SA ya batšweletši ba ba hlabologago

Bala Ka Gare:

02 | Koko Jane o re...

06 | Laola sekoloto sa gago

08 | Grain SA e boledišnana le...Themba Congwane

03

08

KOKO JANE O RE...

Mo go Pula Imvula ye go na le taodišwana ka mekgwa ya tirišo ya naga mono Afrika-Borwa. Mokgwa wo o go amago ga o na taba, ge eba o "mong" wa naga goba aowa, ga go bohlokwa, ntla ye e lego bohlokwa malebana bolemi ke tirišo ya naga. Nnete ke gore rena bohole re no diriša naga fela – beng ba yona ke mašika a ka moso. Mongwe le mongwe yo a kgonago go diriša naga o swanetše go kgontšha go e diriša ka mohola. Ke tirišo ya naga ye e kgontšago balemi go iphepa le go fepa setšhaba. Maswabi ke gore go na le balemi ba bantši bao ba nago le naga yeo ba sa kgonego go e diriša ka ge ba hloka metšene le ge e ka ba dinyakwapšalo – ke yona tlhohlo ye re lekago go e ela hloko.

Re lemogile gape gore go na le mekgatlo ya go fapafapa yeo e foraforetšago balemi ka go dira se nkego e a ba thuša. Ba mekgatlo ye ba re ba phetha "tlhabollo ya balemi" mola nneteng ba no ikhumisa fela. Ke ile ka bona ditekanyetšo tša diprotšeke tše dingwe tša mohuta wo mme ke lemogile gore go tšona ditshenyegelo malebana le tšweletšo gantsi di feta tša balemelakgwebo gabedi. Tirišo ya bakontraka ga se selo se sefsa go mongwe le mongwe wa rena, eupša gantsi ke moo "dipoelo tše di fetišago" di fihlwago gona. Ditshenyegelo tšohle tša gago malebana le tirišometšhene ga di a swanelo go feta R1 800/hektare, eupša gantsi o ka bona ditekanyetšo tše di fetago R3 000/hektare. Mehlaleng ye go bonala ka moo bakontraka ba bangwe ba tlatšago dipotla tša bona. Tekanyetšo ye nngwe ye ke e bonego malobanyana e akareša palo ya R2 000/hektare malebana le "tlhaolo ya balemi" – batho bešo, ye ke kgobogo ruri! Ge o bolela le batho ba ba go botša gore ga se selo ka gore balemi ba amogela thušo ya tšelete go Mmušo. Ga ke kwane le polelo ye – thušo ya tšelete e abelwa ka motšhelo wo rena baagi re o lefago, mme re se ke ra dumelela tirišo ya motšhelo ka tsela ye bošula ye.

Re thabetše protšeke ya Sekhwama sa Mešomo (Jobs Fund) kudu, yeo re tlogo e sepediša lebakeng la mengwaga ye mene ye e tlogo – lenyaga re tlie go thuša balemi ba 1 700 go diriša mekgwa ya sebjalebjale ya tšweletšo mašemong a bona a hektare e tee mafelongkopanelo a dinagapolaseng. Ga go na taba ge o kgona go diriša nagana ye nnyane fela – go yona le wena o ka tšweletša dipuno tše di ka bapatšwago. O ka fepa ba lapa la gago wa ba wa tlaleletša sešego sa dijо sa Afrika-Borwa.

Diriša sebaka seo o nago le sona go tšweletša dijо tše di ka thušago go fepa setšhaba sa rena – go bohlokwa gore o kgathe tema ya gago. ☺

Šatee, balemi ba Grain SA! Šatee, sehlopha sa Tlhabollo ya Balemi sa Grain SA!

Baphadišani ba mafelelo ba phadišano ya 2015 ya Grain SA/ABSA ya Molemelabophedišo wa Ngwaga ke ba: Musawenkosi Ntombela, Ngubengcuka Moyo le Jabulani Mbele.

...mme mofenyi wa phadišano ya Grain SA/ABSA ya Molemelabophedišo wa Ngwaga ke... Ngubengcuka Moyo. Ba ba lebogišago Ngubengcuka, go tloga go la nngeli, ke Jane McPherson (Molaodi wa Grain SA: Lenaneothlabollo la Balemi), Ramodisa Monaisa (Moswaramarapo le Motlatšamodulasetulo wa Sehlophatiro sa Tlhabollo ya Balemi), Jannie de Villiers (Mohlankediphetišomogolo: Grain SA) le Ernst Janovsky (Hlogo: Sentara ya Bokgoni (Centre of Excellence) ya ABSA AgriBusiness).

Johan Kriel le Danie van den Berg, ba ile ba leboga maloko a Dipanele tša Baahlodi bao ba ilego ba sepela bokgole bja dikilometara tše diketekete go fihla fao le gona ba ilego ba swara bothata go kgetha mofenyi legorong le lengwe le le lengwe.

Go be go le pepeneneng gore mokgethwa legorong le lengwe le le lengwe o ile a tšwetša bolemi bja gagwe pele ka mokgwa wo mongwe. Ba bantši ba boletše ka koketšo ye kgolo ya dipuno tša bona, e lego fela ka baka la ge ba godišitše tsebo ya bona ya mekgwa ye mekaone ya go lema tikologong ya bona, le ka baka la ge ba ithutile bohlokwa bja taolongwang, boitekanelo bja mmu le kgetho ya peu. Go a thabiša go kwa ka moo diphetošo di se kae tše nnyane di godišitšego dipuno tša bona kudu ka gona le ka moo se se ba kgothaditšego go bjala go feta pele le go katološa bolemi bja bona.

Go be go thakgatša go fetiša go kwa ka moo molemi yo mongwe a ilego a fepa ba lapa la gagwe ka puno ya gagwe a ba a kgona go rekiša pheteledi ya yona kheše gore a kgone go ba hlokomela le go tiša maphelo a bona! Lefaseng la tlhabologo ga se mešomo ye megolo ya bolemi ye e lego bohlokwa ka mehla...dikaonafatšo tše nnyane di ka fetola maphelo a batho dinagapolaseng – ke seo se lego bohlokwa! Balemi ba bantši ba re boditše gore le ge sehla sa 2014 - 2015 se be se omile, ba sa kgonne go buna dipuno tše botse. Se e be e le sephetho sa dikeletšo tše botse tše ba di amogetšego go badirišani ba Grain SA le baeletši ba yona.

Balemi ba boletše ka phedišano ye botse le baeletši ba Grain SA bao ba ba thušago ka dikeletšo mašemong a bona. Ba bantši ba gateletše mohola wa go bopa dikamano tše di tili lego le balemelakgwebo le ba dikgwebo tše temo

Smallholder

Daliwonga Nombewu,
Lawrence Mtsweni le Salphanius
Motswenyane ke baphadišani
ba mafelelo ba phadišano ya
Moleminyane wa Ngwaga wa
Grain SA/Syngenta wa 2015.

Mofenyi wa 2015 wa phadišano ya Grain SA/Syngenta ya Moleminyane wa Ngwaga ke
Daliwonga Nombewu.

New Era Commercial

Baphadišani ba mafelelo ba
phadišano ya 2015 ya Grain SA/
ABSA/John Deere Financial ya
Molemelakgwebo wa Mohlamotsa
wa Ngwaga ke Vuyani le
Lungelwa Kama (Lungelwa o
be a se gona), Maseli Letuka le
Solomon Masango.

Solomon Masango, yo a fegeletšwago ke mohumagadi wa gagwe yo a rategago, Christina,
ke Molemelakgwebo wa Mohlamotsa wa Grain SA/ABSA/John Deere Financial wa 2015.
Jannie de Villiers, Ramodisa Monaisa, Ernst Janovsky le Antoios van der Westhuizen (Hlogo:
Letlotlo la Kgwebjana (Retail Finance) – Sub Sahara Africa, John Deere Financial) ba
lebogiša mofenyi ka lethabo.

Šatee, balemi ba Grain SA! Šatee, sehlopha sa Tlhabollo ya Balemi sa Grain SA!

(agri-businesses). Molemi yo mongwe o boletše gore o kgopela dikeletšo tša botsebi malebana le peakanyo/tirišo ya segašetši sehla se sengwe le se sengwe ka ge ditšweletšwa tše di gašetšwago le bokaakang bjo bo dirišwago bo ka fetoga ngwaga le ngwaga. Dikaonafalo tše di bilego gona ke sephetho sa taolo ye kaone ya mengwang, tlhaolo ya dišupommu, kgetho ya dikhalthiba tša peu, tirišo ya photošopšalo, le tirišo ya temopabalelo ka mokgwa wa go se leme selo (*no-till conservation farming*). Dikaonafatšo tše nnanyane di hlotše diphetho tše di makatšago. Balemi ba gateletše bohlokwa bja taolokgwebo le taololetlotlo. Ba mmalwa ba ile ba tsena dithuto tša Grain SA tša taolokgwebo le taololetlotlo. Bafenyi bohole ba diphadišano ba re bona ba tsene dithuto tša Grain SA mme go feta fao ba maatlatfatsa bathwalwa ba bona ka go ba tsentšha dithuto tše le bona.

Go be go thabiša kudu go bona balemi ba paale ba mmalwa ba leboga bagatša, barwa le barwedi ba bona bao ba ineetšego go tiša balemi bjo bo atlegilego ka go thuša mašemong, go phetha taolo ya diofisi tša polaseng, le go thuša ka papatšo ya ditšweletšwa.

Mofenyi wa legoro la Molemelaboiphedišo wa Ngwaga wa 2015 phadišanong ya Grain SA/ABSA ke Ngubengcuka Moyo yo a eletšwago ke Lawrence Lutango wa ofisi ya Mthatha. O phetha tšohle tša balemi ka diatla mme o godišitše puno ya gagwe ka go diriša polantere ya seatla le segašetši sa kanapa. O rata go lema go ya ka mekgwa ya go se leme selo (*no-till methods*) mme o thabišwa ke gore mekgwa ye e mo thuša go babalela naga gore e tle e dirišwe ke mašika a ka moso. O dula lefelong la kgakala fao go hwetšwago infrastrukturšha ye nnyane fela, mme o re tlhohlo ya gagwe ye kgolo ke papatšo ya puno ya gagwe.

Mofenyi wa legoro la Moleminyane wa Ngwaga wa 2015 phadišanong ya Grain SA/Syngenta ke Daliwonga Nombewu wa Kapa-Bohlabela. Molaolaselete wa gagwe wa Grain SA ke Vusi Ngesi yo a dulago Maclear. Ešitago le sehleng se se omilego se lehea la gagwe le le bjetswego dihektareng tše 13 le tšweleeditše puno ya palogare ya ditone tše 4,5/hektare. Molemi yo mofsa yo o kgothaditšwe ka moo a akanyago go katološa mašemo a gagwe ka go hira naga ye nngwe gape. O holofela gore go bohlokwa gore molemi a leke go fokotša kgonagalo ya kotsi ka go bjala dibjalo tša mehutahuta, ka fao yena o tšweletša le dinawa tše di omišwago, matapola le sepiniše, e lego merogo ye o nyakegago moo gae mme ka tsela ye o tiša tshepelo ya kheše ya gagwe. O ile a reta mogatšagwe yo a dirišanago naye kgwebotemong; ka babedi ba nepiša mekgwa ye mebotse ya go laola ofisi.

Molemelakgwebo wa Mohlamofsa wa 2015 yo a thopilego sefoka sa Grain SA/ABSA/John Deere Financial ke Solomon Masango. Solomon o lema kgauswi le Carolina mme Molomaganyi wa Tlhabollo wa Grain SA yo a dirišanago le yena ke Naas Gouws, yo a rotšego modiro malobanyana. (Juri Mentz o beilwe molomaganyi malobanyana). Solomon o diriša mekgwa ya go se leme selo mme o bjala lehea, dinawasoya le dinawaswikiri. Yena o gatelela bohlokwa bja phedisano ye botse le balemi ba bangwe le ge e le baeletši bao ba mo thušago ka peakanyo ya gagwe. O holofela gore go bohlokwa go lebelela pele le go beakanya pele ga nako go itokišetša sehla se sefa. Solomon o hlompha bathwalwa ba gagwe mme ebole yo mongwe le yo mongwe o mo bjalela dihekture di se kae. Bolemi bja Solomon bo tšwetše pele ka moo go gakgamatšago mme dipuno tša gagwe di godile go tloga go ditone tše 3,5/hektare go ya go ditone tše 6/hektare. Ke ka fao go sa makatšego ge e le yena mofenyi yo a thopilego moputso wo mogolo wa trekere ye mpshampsha ya John Deere 5403 MFWD 48 kW. Wo ke moputso wo mogolo go feta yohle yeo re kilego ra ba le yona mme se se kgontšitšwe ke tirišano ya **ABSA le John Deere Financial**. Aowa, nyakalalo e ile ya hloka meliwane! Dikeledi tša lethabo le kgakgamalo di be di tswakane difahlegong tša Solomon le mohumagadi wa gagwe mola ba amogela ditaba tše botse tše.

Baeng ba ile ba ipshina ka setshegare se sebose mola go kwagalal mekgolokwane le modumo wa trekere ya John Deere yeo e thomišitšego leboeleta e bogelwa ke balemi ba bangwe bao ba bego ba makalela moputso wa Solomon. Mafelelong balemi ba ile ba leba magaeng a bona go boela mošomong wa go dirišana le mošito wa letšatši le dihla – go šoma mašemong a bona ka go diriša maatla a tlhago mola ba tletše mafolofolo le kholoſelo ye mpsha ya go buna tše botse sehleng se se tlago.

Re leboga bathekgi ba diphadišano bao ba fanago, le bathuši ba bangwe le bagwera ba Lenaneothhabollo la Balemi la Grain SA bao ba tilego go ipshina LETŠATŠING LA NYAKALALO le go boela magaeng a bona ba thabile le gona ba fišegile dipelo – gobane kopano le balemi ba Afrika-Borwa e tsoša moyo wa lethabo le phišego KA MEHLA! Anke Grain SA e tšwele pele mengwaga ye e sa balwego! Anke Lenaneothhabollo la Balemi la Grain SA le tšwele pele go ya go ile!

Taodišvana ye e ngwadiilwe ke Jenny Mathews, yo mongwe yo a ngwalelago Pula Imvula. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go jenjonmat@gmail.com.

LAOLA sekoloto sa gago

Nnete ke gore ka baka la komelelo tšweletšo lenyaga e be e se yeo e bego e nyakega. Ka fao balemi ba bantši ba imelwa ke sekoloto, kudu malebana le tšweletšo, seo ba sa kgonego go se bušetša ka bottalo le ge e le go no se fokotša ganyane.

Sekoloto seo se sa bušetšwego ka tekanelo (*outstanding or carry-over debt*) ke sekoloto se šoro ka mehla mme se imela letlotlo la kgwebo ya gago kudu go fihlela se bušetšwa ka bottalo. Kgwebong ya bolemi ga go kgonagale ka mehla go lefa sekoloto ka kheše mme ka nako ye nngwe o tlamega go adima tšelete. Ka fao ga go makatše ge molemi a ikhwetša maemong a mathata a. Batho ba bantši ba kile ba ba maemong a mohuta wo mengwageng ye e fetilego. Seo se lego bohlokwa ke ka moo motho a laola go mabaka a.

Go na le mekgwa ye mebedi ya go laola sekoloto. Wa mathomo o tla go senyetša kamano ye o e theilego le ba bangwe go ya go ile. Wa bobedi o tla go phološa wa ba wa tšweleta mathateng ka tshepego le thlomphego go feta pele, seo se bopago histori ye e tiilego ya potego (*creditworthiness*).

Ga re kgone go laola mabaka a mabe, gantši e lego seo se re wetšago sekolotong se se re imelago, eupša re ka laola sekoloto seo se lego gona. Bjale ke eng seo ke swanetšego go se dira mabakeng a mohuta wo?

Ge o na le sekoloto se o sa kgonego go se bušetša BOLELA LE BAKOLOTIWA BA GAGO (mekgatlo yeo o e kolotago tšelete). Se ba šikologe. Etela yo mongwe le yo mongwe wa bona ka sebele o ba hlalošetše tlalelo ya gago. šitlela tlhalošo ya gago ka dintilha tša nnete – go swana le go ba bontša bohlatsa bja palogare ya tšweletšo ya gago lebakengtelele le bja puno ya gago ya sehla se se fetilego. Go feta fao ba hlalošetše maikešetše a gago a go fedisa seemo seo o be o thekge pego ya gago ka tlhalošo ye e ngwadiwego. Gape ba tshepiše gore o tla dula o ba

tsebiša ka kaonafalo ya maemo a gago. Gantši o ka makatšwa ke moyo wo mobotse wo o amogelwago ka wona. Boitshwaro bja bakolotiwa ka mehla bo nepiša ka moo ba ka go thušago go tšwetša pele kgwebo ya gago – go dira bjalo go ba kgonthišetša tšelete lebakengtelele.

Le ge go le bjalo, pele ga ge o bolela la bakolotiwa ba gago o swanetše go phetha mošomo wo o itšego.

Beakanya tekanyetšo lefsa (leano la popego le letlotlo) ye e akaretišago sekoloto se se sega sa bušetšwa. Bontšha tše o tlogo diira le gona neng, ditshenyegelo tše di amegilego le gore ditsemo tša gago e ka ba dife. šupetša ka moo o tlogo bušetša sekoloto se o nago le sona. Ntlha ye nngwe ya leano le e tla ama phokotšo ya ditshenyegelo tša kgwebo ya gago le ge e le tša gago ka sebele ka moo go kgonegago. Ka mantšu a mangwe, fokotša moputso wa gago ka nama. Diegiša ditshenyegelo dife kapa dife malebana le theko ya matlotlo (*capital expenditure*) go fihla ge o tšwele mathateng.

Ge o beakanya tekanyetšo lefsa, akanya maano a a hlatlolaganago ka go lekola kgwebo ya gago ka šedi. Maano a a hlatlolaganago e ka ba go kgopela koketšo ya lebakanyana ya khodi (*krediti*) ya gago; go kgopela peakanyo ka bofsa (*restructuring*) ya sekoloto sa gago se se lego gona; go kgopela go bušetša tswalo ya sekoloto fela go fihla letšatšikgwedi le le beilwego; go akanya go fedisa kgwebonyane (*enterprise*) ye e sa tšweletšego poelo goba poelo ye botse; le/goba go akanya go rekiša matlotlo ao a sa hoplego kgwebo a go swana le didirišwa/dinamelwa tše o ka tšwelago pele ntle le tšona. Ge o na le peo ya tšelete, e diriše go bušetša sekoloto sa gago – ka mehla tswalo ye e lefšago e feta yeo e amogelwago.

Peakanyo ka bofsa ya kadimo e ra gore o kgopela go bušetša sekoloto sa gago lebakeng le le katolosetšwego, goba o kgopela tumelo ya go tlogela dipušetšo (*exemption of payments*) lebaka le le beilwego. Se lebale gore se sengwe le se sengwe seo o se dirago se tlo go jela tšelete

– tswalo ye o tlogo e lefa e tla golela godimo. Ga go na mokgatlo goba motho yo a tla go thušago ntle le tefo.

Go tloga fao ke boikarabelo bja gago go phethagatša dipeakanyo tše. Ntšha tšelete go ya ka tekanyetšo ya gago go laola ditshenyegelo.

Hlokomela gabotse go se reke dilo ka go se gopole. Reka ka boikarabelo – ntšha tšelete go ya ka tekanyetšo ya gago. Go dira bjalo ke go bontšha taolo ya nneta ya letlotlo. Elelwa gore o setše o le mathateng mme ke wena mong/molaodi o nnoši o ka bušetšago kgwebo ya gago motheong wo o tiilego wa letlotlo gape. Ga go na motho yo mongwe yo a tlogo go direla bjalo.

Sa mafelelo, re boeletša gape gore go bohlokwa go fetiša gore o tsebiše bakolotiwa ba gago ka tekanelo ka moo o tšwelago pele ka gona (mohlamongwe gatee ka kgwedi goba go feta). O katana le go kgonthiša bokamoso bja kgwebo ya gago le ge e ka ba boiphedišo bja gago. Ka fao dula o bontšha potego.

Elelwa gape gore theo ye nngwe ye re ilego ra e gatelela e re se sengwe le se sengwe goba yo mongwe le yo mongwe yo a kgathago tema boleming, e ka ba mongpolasa/molaodi goba mothwalwa, ge a dira goba a sa dire se se nyakegago ka nako ya maleba, o huetša poelo/tahlego ya kgwebo. O tlamegile semolao go bušetša kadimo efe le efe. Ka go se e bušetše le go šikologa bakolotiwa ba gago o senya kamano efe le efe le bona. Ka go laola sekoloto se o nago le sona go ya ka ditheo tše di boletšwego ka godimo, o thea dikamano tše botse le bona. Dikamano tše di tiilego di bohlokwa kudu malebana le go ba gona ga kgwebo ya gago. Ka moso o ka lemoga gore o fiwa khodi gabonolo go feta pele ka ge batho ba hlompha potego le botshepegi.

**Taodišwana ye e ngwadilwé ke
Marius Greyling, yo mongwe yo a ngwalelagó
Pula Imvula. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye,
romela imeile go mariusg@mccgacc.co.za.**

Pula Imvula's Quote of the Month

"Nothing can stop the person with the right mental attitude from achieving their goal; nothing on earth can help the person with the wrong mental attitude."

~ Thomas Jefferson

O breakantše seloto bjale se diriše ka tshwanelo

O breakantše seloto bjale se diriše ka tshwanelo – mantšu a gantsi a dirišwa go fetola batho bao ba llišwago ke mathata ao ba ipaketšego ona.

O se ke wa iphora ka go nyatša peakanyo ya seloto sa gago sa lehea le o tlogo le bjala. Seloto se ka atlegiša goba sa folodiša dibjalo tša gago di se tša ba tša thoma go gola, mme o ka llišwa ke bothata bjoo nneteng e lego phošo ya gago ka noši!

Ke knete gore dintlha tše mmalwa di huetša poelo ya mafelelo ya dibjalo dife le dife sehleng se se itšego. Taodišwaneng ye e fetilego re ile ra ahlaahla bohlokwa bja tlhokomelo ya polantere le peakanyo (*calibration*) ya yona, ra ba ra gatelela le bohlokwa bja peo ye e nepagetšego ya peu le kemo (palo) ye e nyakegago ya dibjalo, eupša...GE PEU YEO e sa bewe selotong se se breakantšwego gabotse, mošomo wohle wa go bjala o ka ba o phethilwe lefela!

Ka nako ye nngwe re šegofatšwa ka dipula tše di nago ka nako ya maleba go re fa sebaka se se lekanego sa go breakanya mmu pele ga pšalo, ka moo go diragetsego mafelong a mmalwa lenyaga. Le ge go le bjalo, dipula tša ka pela di mediša mengwang le mabjang ka pela mme dimela tše di swanetše go laolwa ka ge o sa nyake gore di fetše monola mmung.

Seloto se sebotse se thoma ka peakanyo ya mathomo, goba o diriša mekgwa ya setšo go swana le temo ya ka mehla, goba temopabalelo, goba go lema ganyane fela ka didirišwa tša meno, goba ešitago le go se leme selo (*no-till*). Neng le neng o hloka seloto se sebotse se se lekanetšego go bea (bjala) peu ya gago.

Nako ye e kgethwago go breakanya seloto le yona e bohlokwa ka ge sephetho e ka se be ye e nyakegago ge mmu o kolobile goba o omile go fetiša. Se se ka kgonthišwa ka teko ye bonolo ya seatla: huparela mmu mme o o pitle.

Na o gomarela seatla? Na o kgona go bopa sekgokolo se se kgohlaganego? Na go bopega lente (*ribbon*) ge mmu o pitwa ka menwana ya mogorupo le tšupabaloi? Ge go le bjalo gona go na le monola wo montši wo o šitišago tšhimollo ya peakanyo ya seloto.

Mabu ao a loketšego peakanyo ya seloto a swanetšego go foforega gabonolo menwaneng ya gago. Ga o nyake go phetha peakanyo ya mafelelo ya seloto ge mmu o kolobile goba o omile go fetiša! Ka lehlakoreng le lengwe ge mmu o le monola kudu bokagodimo bja seloto bo ka kgohlaganya gabonolo le gona o na le go tšewa ke phefo (kgogolegophefo); ka go le lengwe ge mmu o omile go fetiša go ka bopega makwate a magolo ao a sa phušugego mme a tla huetšago kopano ya peu le mmu, seo se hlologo tlhogo ye e fokolago le gona e sa lekanelago. Mmu wo o swanelago seloto gabotse ke wa phopholego ye e sego ya thupurupu (*fine*) goba ya magwaša (*rough/coarse*) go fetiša. Ntlha ye bohlokwa ye e latelago ke ya tekanelo ya mmu.

Ge seloto sa gago se le ka moo se swanetšego go ba ka gona, se dumelela peo ya peu botebong bjo bo lekanetšego ke moka dibjalo di kgona bokaone go hloga sammaletee le go thea kemo ye e lekanetšego. Botebo bja peo ya peu le bjona bo tla lekanelo tšhemong ka bophara, seo se thušago dibjalo go tšwelela mmung sammaletee le go gola ka go swana. Se se thuša gape gore dipeu di phadišane ka go swana ge di mona meetse le phepo ye e hwetšagalago mmung mme mafelelong dibjalo di tla tšweletša puno ye kaone.

Tshepetšo ya peakanyo ya seloto e phethagatša dilo tše mmalwa tša go swana le tše:

- Phedišo ya mengwang pele ga pšalo;
- Tsenyo ya mašaledi a dibjalo, monontšha, phepo le dibolayangwang mmung;

- Phokotšo ya kgohlagano ya mmu;
- Tshwaro ya bokagodimo bja mmu go fokotša kgogolegomu ka moo go kgonegago;
- E kgontšha polantere go bea peu botebong bjo bo swanago le gona ka katologanyo ye e sa fetogego;
- Pabalelo ya monola mmung;
- E kgontšha monola wo o lego ka fase ga peu go rotogela peung ka ge bokagodimo bja mmu bo lahlegelwa ke monola;
- E fokotša makwate botebong bja peu gore peu e kopane le mmu ka bottalo mola go bopega makwate a mangwe bokagodimong go fokotša kgogolegomu; le
- E fokotša popego ya legogo bokagodimong bja mmu leo le šitišago dibjalo go tšwelela mmung ka tekanelo.

Elewla ka mehla gore le ge peu ya lehea e bonala e le ye kgolo ye e tīlego, nnete ke gore ke medu ye nanana ye mefsa yeo e swanetšego go gola le go tia selotong, mme e goga boima mmung wo o kgohlaganego. Ge medu e šitišwa go tsenelela mmung bokgoni bja yona bja go mona monola le phepo bo a fokotšwa, seo kgatong ye ya mathomo se šetšego se fokotša kgonego ya dibjalo ya go tšweletša puno.

Ka fao diloto di swanetše go breakanya ka tebanyo ya go phethagatša tlhogo ya potlako ye e lekanetšego le go kgontšha dibjalo go gola ntle le tšitišo mathomong. Go feta fao seloto se swanetše go breakanya kgauswi ka moo go kgonegago le nako ya pšalo; ge pula e ka na mola seloto se breakantšwe, eupša pele ga pšalo, eba bopelotelele o emele mmu gore o ome ka moo go nyakegago pele ga ge o bjala.

**Taodišwana ye e ngwadilwe ke Jenny Mathews,
yo mongwe yo a ngwalelago Pula Invula.
Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela
imeile go jenjonmat@gmail.com.**

Diriša naga efe le efe ye o nago le yona.

Mmu o foforegile gabotse.

Seloto se se breakantšwego – makwate a se makae ke a magolo go fetiša.

Sehlopha sa morulaganyo

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
► 08600 47246 ▶
► Fax: 051 430 7574 ▶ www.grainsa.co.za

MORULAGANYIMO GOLO

Jane McPherson
► 082 854 7171 ▶ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI

PHATLALATSO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ▶ liana@grainsa.co.za

TLHAMO, THULAGANYO LE KGATIŠO

Infoworks
► 018 468 2716 ▶ www.infoworks.biz

**PULA IMVULA E HWETŠAGALA
KA MALEME A A LATELAGO:**

Sesotho sa Leboa,
Seafrikanse, Setswana, Sesotho,
Seisimane, Sezulu le Sethosa.

**Lenaneotlhabollo la
Balemi la Grain SA**

BALOMAGANYI BA TLHABOLLO

Danie van den Berg
Freistata (Bloemfontein)
► 071 675 5497 ▶ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Freistata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ▶ johank@grainsa.co.za
► Ofisi: 051 924 1099 ▶ Dimakatsa Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)
► 084 604 0549 ▶ jeremy@grainsa.co.za
► Ofisi: 013 755 4575 ▶ Nonhlaphela Sithole

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ▶ jurie@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ▶ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 084 582 1697 ▶ graeme@grainsa.co.za
► Ofisi: 034 907 5040 ▶ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Kapa-Bohlabela (Kokstad)
► 078 791 1004 ▶ ian@grainsa.co.za
► Ofisi: 039 727 5749 ▶ Luthando Diko

Liana Stroebel

Kapa-Bodikela (Paarl)
► 084 264 1422 ▶ liana@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8057 ▶ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ▶ dutoit@grainsa.co.za
► Ofisi: 012 816 8038 ▶ Lebo Mogatlyanyane

Julius Motsoeneng

North West (Taung)
► 072 182 7889 ▶ julius@grainsa.co.za

Articles written by independent writers are
the views of the writer and not of Grain SA.

Grain SA e boledišnana le... Themba Congwane

Jurie Mentz, Molomaganyi wa Tlhabollo wa rena wa kua Vryheid, o boledišana le Themba Congwane mo go Pula Imvula ye. Lerato la gagwe la temo le thomile mola Themba e sa le yo monyane ka ge a goletše polaseng. Kganyogo ya gagwe ke go godiša bokgoni bja gagwe bja temo gore a be molemi yo mokaone ka go humana tsebo le go šoma ka maatla go phethagatša dinepo tša gagwe.

**Na o lema kae mme ke
dihekture tše kae? O tšweletša eng?**

Mo lebakeng le ke lema dihekture tše 186 polaseng yeo ke e humanego ka lenaneo la mpshafatšo ya naga. Ke thomile ka go bjala lehea dihektureng di se kae mme ka katološa mašemo a ka mola tsebo ya ka e godile ka go ya ga nako. Sehleng se se fetilego ke bjetše lehea dihektureng tše 60 mme ke akanya go bjala dibjalo dihektureng tše 90 sehleng se se tlago. Ke nyaka go bjala dinawasoya sehla se se tlago go phetha photošopšalo le ge e le temana ya lehea. Gape re na le dikgogo tše 2 000 tše di beelago le mohlape wa dikgomo tše 30 mo polaseng.

**Seo se go kgothatšago le
gona se go hloholetšago ke sefe?**

Seo se nkgothatšago go feta tše dingwe ke go bona balemelakgwebo. Ke kganyoga kudu go ba yo mongwe wa bona. Motutuetši wa ka yo mogollo e be e le Mna David Gooseberg yo a beilwego ke AFGRI mme a ilego a ba moletši wa ka wa mathomo. Motho o swanetše go šoma ka maatla polaseng le go ipeela ditebanyo.

Hlaloša maatla le mafokodi a gago

Maatla: Maatla a ka a magolo ke ba lapa la ka bao ba nthekgago nako le nako, le boineelo bja ka go seo ke nyakago go se phetha. Go feta fao ke holofela thuto le thutantšo ka ge theknolotsi e dula e fetoga ka go se kgaotše. Motho o swanetše go itlhama ka thuto go ba molemi yo mokaone.

Mafokodi: Bofokodi bja ka bjo bogolo ke gore ke fela pelo mme mogongwe ke nyaka go godiša kgwebotemo ya ka ka potlako.

**Puno ya gago e be e le
efe mathomong? Gonabjale ke efe?**

Puno ya ka ya mathomo ya lehea e be e le ditone tše 4/hektare. Lenyaga, le ge ke be ke tshwenywa ke komelelo le dithohollo tše dingwe, ke kgonne go buna ditone tše 7,8 tša lehea hektareng. Se ke holofela gore ke se kgonne ka ge ke bjetše ka pela goba ka nako ya maleba le gona ke be ke le polaseng letšatši le letšatši. Maikemišetšo a ka ke go dula ke hlokometše ditlhamo tše ka le go di lokiša gabotse pele ga

ge sehla se thoma. Ke dula ke nyaka tsebišo go itšwetša pele le go kaonafatša bolemi bja ka mme ga ke tšhabé go botšiša balemelakgwebo bao ke agišanego le bona ka moo selo se phe-thwago ka gona.

**Dithuto tše o di phethilego go
fihla gonabjale ke dife mme o
sa nyaka go tsena dife?**

Go fihla gonabjale ke phethile Thuto ya Matseno go Lehea, Thuto ye e Phagamego ya Lehea, Thuto ya Dinawasoya, Bolemi ka maikemišetšo a go hlagiša Poelo, le Thuto ya Tlhokomelo Polaseng. Go feta fao ke sa rata go ithuta go ya pele ka: mokgwa wa go se leme selo (*no-iil*), tokiso ya entšene, le tše dingwe go kaonafatša bokgoni bja ka.

**Seo o nyakago go se kgona lebakeng la
mengwaga ye mehlano ye e tlago ke sefe?**

Lebakeng la mengwaga ye mehlano nka rata kudu go ba le polasa ye e fetago ya gonabjale – mohlamongwe ka bjala mašemo a a fetago a gonabjale gabedi ka go diriša ditrekere le ditlhamo tše di phalago tše ke di šomišago gonabjale. Go feta fao nka rata go godiša dipuno tša ka. Ge ke phethile tše nka rata go tiiša kagišano ka go neelana tsebo le balemi ba bangwe tikologong ya ka.

**Balemi ba bafsa bao ba
fišegago o ka ba eletša ka go reng?**

Keletšo ya ka go balemi ba bafsa bao ba fišegago ke gore ba swanetše go ba bopelotelele, ba humane tsebo le gona ba šome ka maatla go phethagatša ditebanyo tša bona. Ke rata go ba tutuetša ka go re ba se ke ba tlogela le gatee go leka go phethagatša ditoro tša bona le go ipeela ditebanyo tše di kgonegago. Gape ba swanetše go elelwa gore bolemi ke tebanyo ya lebakatelele.

Taodišwana ye e ngwadilwé ke Jurie Mentz, Mo-lomaganyi wa Tlhabollo wa Lenaneotlhabollo la Balemi la Grain SA, Vryheid. Ge o nyaka tsebišo ya go feta ye, romela imeile go jurie@grainsa.co.za.